

ДО ІСТОРІЇ РОДОВОДУ КОМПОЗИТОРА ПЕТРА ЧАЙКОВСЬКОГО

Музика Петра Чайковського не перестає вражати наших сучасників. Не зникає цікавість і до його родоvodu. Головним джерелом для біографів композитора й музикознавців є тритомник „Жизнь Петра Ильича Чайковского“, укладений його братом — Модестом Чайковським¹.

Петро Чайковський.
З портрета худ. М. Кузнецова. 1893 р.

Відомо, що батько композитора — Ілля Петрович Чайковський — був гірничим інженером на уральських заводах, а з 1850 р. — директором Петербурзького технологічного інституту. Народився він 20 липня 1795 р. в м. Слобідському В'ятської губернії (тепер Кіровської обл.). Його батько, Петро Федорович Чайковський, медик за освітою, тоді обіймав посаду городничого у Слобідському.

Обмалював біографічних відомостей про діда композитора, на честь якого, можливо, його названо, спонукало наукових працівників Воткинського Будинку-музею П. І. Чайковського звернутися до архівів. Науковий співробітник згаданого музею Валентина Пролєєва виявила у фонді державної медичної колегії прохання Петра Чайковського (червень 1869 р.) про зарахування його „к обучению медико-хирургии“ до Санкт-Петербурзького госпіталю. У цьому ж документі Петро Чайковський згадує про своє походження: „Отец мой, Федор Чайковский, находился в Миргородском малороссийском полку сотни Омельницкой козаком, и назад тому два года как умер, а я родился в селе Николаевке, и по желанию моему находился у обучения латинского языка в Киевской академии, Где по науке дошел до школы риторики...“ У тій же архівній справі є атестат, який видано 29 квітня 1769 р. студенту Київської академії Петрові Чайковському за підписом префекта академії ієромонаха Никодима².

Науковці Воткинського музею П. Чайковського звернулися з проханням до Центрального державного історичного архіву України виявити документи, пов'язані з родоvдом Чайковських.

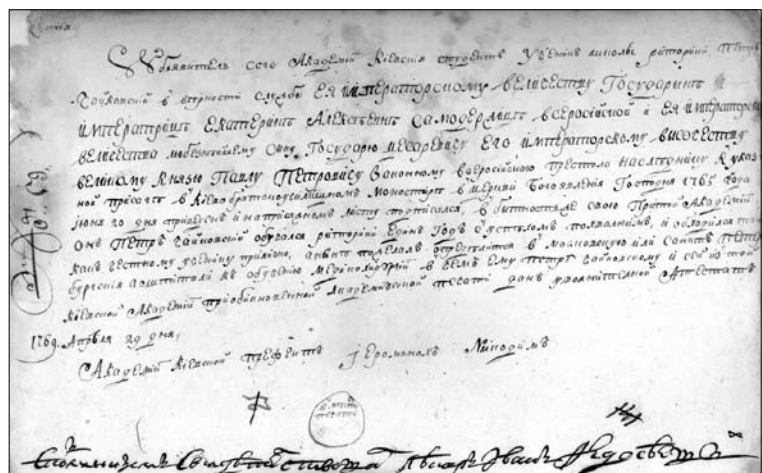
Передусім оглянуто Генеральний (Рум'янцівський) опис Лівобережної України 1765—1767 рр. У посадибному описі слободи Миколаївки Омельницької сотні Миргородського полку зафіксовано двір № 42, який належав вдові Федора Чайки — Анні Чайчиси. У неї було п'ятеро синів. Старшому синові — Данилу, виповнилося на той час 25 років (уже одружений), синові Петрові — 18, Михайлові — 15, Матвію — 13, а Олексію — 8 років. Орної землі вдова не мала, але тримала худобу — п'ять робочих биків, корову з телям, чотири бички, 40 старих овець, барана, четверо [молодих] овець і свиню.

Напроти імені Петра зазначено, що він перебуває „в Києве, в училищах, в школах латинских“, тобто навчається в Києво-Могилянській академії³.

Данило, Матвій, Максим та Оникій Чайки згадуються в козацьких реєстрах Омельницької сотні у фонді Генеральної військової канцелярії⁴.

Під час навчання у Київській академії Петро Чайка став Чайковським, таке явище характерне для українських прізвищ XVIII—XIX ст.

Слобода Миколаївка (у XVIII ст. згадується також і як Монжелівка), згодом село, засноване в 40-х рр. XVIII ст. миргородським полковником В. П. Капністом, батьком поета Василя Капніста, а назване на честь брата поета Миколи. 1922 р. село Миколаївка перейменоване на Фрунзівку, тепер Глобинський р-н Полтавської обл.⁵

Свідцтво про закінчення Петром Чайковським Київської академії.
29 квітня 1769 р.

¹ Чайковский М. Жизнь Петра Ильича Чайковского. — Москва; Лейпциг, 1900—1902. — Т. 1—3.

² Российский государственный архив древних актов. Москва, ф. 344, оп. 1, ч. 1, д. 34, л. 329—330.

³ Центральный державный историчный архив Украины в Киеве (далі — ЦДІА України в Києві), ф. 57, оп. 1.

⁴ Там само. — Ф. 51, оп. 3, спр. 16904, 17068.

⁵ „Полтавщина“: енциклопедичний довідник. — К., 1992. — С. 937.

Студенти Києво-Могилянської академії часто продовжували освіту в західноєвропейських університетах, а вже у другій половині XVIII ст.— в навчальних закладах Російської імперії.

У фонді Київської губернської канцелярії зберігається справа про відбір студентів Київської академії для навчання медикохірургії в Московський і Санкт-Петербурзький госпіталі. Серед „риторів“ зазначено й Петра Чайковського. Тут же й атестат (засвідчена копія), який йому видано за підписом згаданого префекта Никодима 29 квітня 1769 р. В атестаті записано, що Петро Чайковський навчався у класі риторики лише рік „с успехом похвальным, и обходился так, как честному ученику прилично, а нынѣ пожелал определится в Московский или Санкт-Петербургский госпитали к обучению медикохірургии...“⁶

Лише рік провчився П. Чайковський у Санкт-Петербурзькому госпіталі як підлікар і був зарахований на військову службу (розгорталися події Російсько-Турецької війни 1768—1774 рр.). Через два роки він складає іспит на звання лікаря. В армії лікар Чайковський „службы не отбыва [...], а сверх того в походах против неприятеля, положенну на него должность справлял знающим и примернейшим образом“⁷.

По війні лікар Петро Чайковський працював у місті Кунгурі в Пермському намісництві, де одружився з дочкою офіцера — Анастасією Посоховою. 1782 р. родина переїздить до м. В'ятки. 1785 р. за указом Катерини II складались дворянські книги. У В'ятському ж намісництві дворян було небагато, тому до них приписувалися службовці, що мали чин не

нижче восьмого класу табеля про ранги. Таким чином, дворянство отримало 127 службовців, з-поміж яких Петро Федорович Чайковський. З 1789 р. протягом п'яти років він обіймав посаду дворянського засідателя у совісному суді. А останні 22 роки свого життя був городничим спочатку м. Слобідського, а згодом м. Глазова В'ятської губернії. Помер 73-річним у 1818 р.

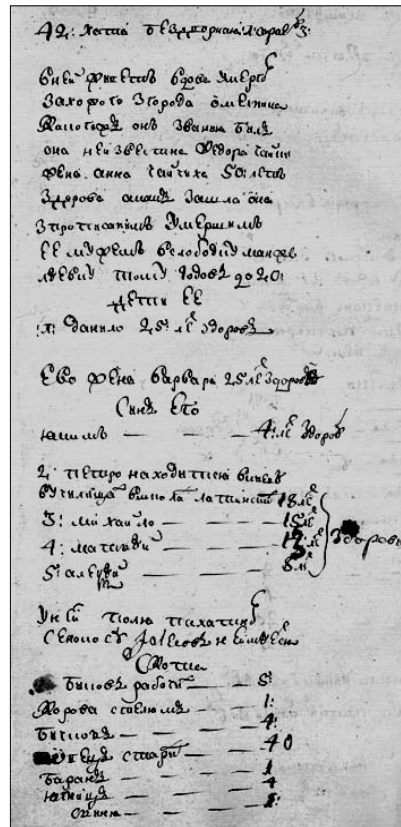
Родина подружжя Чайковських була великою — чотири доньки й п'ятеро синів (наймолодший Ілля батько композитора Петра Чайковського).

Нині збережені архівні документи свідчать, що рід Чайок-Чайковських глибоко закоринений в українське козацтво: за сімейними переказами, які подав у своїй праці Модест Чайковський, їхнім прадідом був козацький сотник.

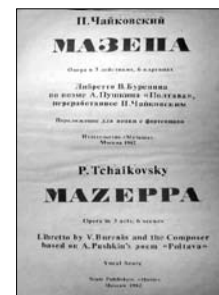
Композитор П. Чайковський усе життя тяжів до України, неодноразово бував в Україні, добре знав музичну творчість українського народу, яка й відображена в багатьох його музичних творах. Від 1864 р. до кінця життя композитор майже щороку по кілька місяців жив в Україні, писав чимало творів на українські теми, використав українську мелодику в операх „Черевички“ й „Мазепа“ та в 2-й (Українській) симфонії. На тексти Т. Шевченка написав романс „Вечір“ („Садок вишневий коло хати“), переклад Л. Мея, (1875) та дует „На городі коло броду“ (переклад І. Сурикова, 1880)⁸.

Історія родоvodu Петра Чайковського — ще одне свідчення про участь українців у формуванні культури Росії⁹.

Галина БОЛОТОВА-ЦАРИННА

Уривок із посадибного опису Анни Чайчихи с. Миколаївки. 1765—1767 рр.

Титульні сторінки видань Петра Чайковського з різних років

⁶ ЦДІА України у Києві, ф. 59, оп. 1, спр. 5859, арк. 1, 8.

⁷ Государственный архив Кировской области (Россия), ф. 583, оп. 2, д. 96, л. 5. (Цит. за: Пролесова В. П. Ф. Чайковский — дід композитора // Музика.— 1978.— № 3.— С. 32).

⁸ Гордійчук М. Шевченко і російська музика // Гордійчук М. На музичних дорогах.— К., 1973.— С. 102.

⁹ Тюменева Г. О. Чайковский. Украина.— К., 1955; Ткаченко А. Российские деятели украинского происхождения.— К., 2005.— С. 367—369.